LA POBLACIÓ JUEVA VILAFRANQUINA I LLOCS D'EMPLAÇAMENT DEL SEU CALL I FOSSAR

ANTONI MASSANELL i ESCLASSANS
Vilafranca del Penedès

En escriure aquestes notes no perseguim altra finalitat que la que ja donem a entendre en el títol: mirar de tenir una idea aproximada dels focs jueus que podia tenir el nostre Call i comprovar si aquest, com també el seu fossar, estaven emplaçats on ens els situa el Llibre Verd.

Com que els jueus no constaven inscrits en els fogatges, no hem tingut altra alternativa per a comptar-los que recórrer als manuscrits de què disposem a la nostra vila corresponents al segle XIV i, així, ara espigolant un nom, ara un altre, anar-ne fent la relació.

D'aquesta manera n'hem aconseguit de fer-ne dues: una corresponent a l'any 1325 i l'altra al 1350. La primera l'hem duta a cap amb la sola ajuda del Llibre de la Cort del Batlle de Vilafranca, ja que no disposem d'altres documents pertanyents a aquest any o anys molt pròxims. La segona l'hem extreta de diversos llibres de l'Arxiu de Protocols de Vilafranca compresos en el trienni 1350-1352.

Disposem també d'una tercera relació que correspon als anys 1358/1360. El fet, però, que sigui inferior en nombre a la de 1350 i també el que ens faltin encara per acabar de consultar altres manuals notarials d'aquests anys, ens fa creure que, potser, podríem donar-la més completa. Això, unit al que no podem retardar per més temps el lliurar aquest petit treball a la impremta, ens ha fet decidir a no publicar-la de moment.

LA POBLACIÓ JUEVA VILAFRANQUINA AL 1325

El fet que el Llibre de la Cort del Batlle de Vilafranca, de 1325, sigui molt pròdig en dades en les quals es fa referència a persones de condició jueva, ens ofereix una bona ocasió per a intentar desxifrar, encara que hagi de ser només per aproximació, quina podia ser la població jueva vilafranquina en aquell any.

Volem advertir, però, que no tots els jueus que figuraran en la llista que presentarem, podem afirmar que tinguessin el seu domicili a la nostra vila ja que tan sols en un 49 % dels relacionats (ens referim únicament als homes) s'hi fa constar la condició de "jueu de Vilafranca". En els altres casos se'ns nega de saber si hi habitaven o no i, més encara, no tan sols això sinó que en un 42 % de la resta ni es fa constar que ho siguin de jueus.

Sobre aquest darrer punt, però, ens sembla que no hem de tenir cap dubte d'haver-hi inclòs persones no jueves, ja que creiem que els noms de tots aquells que, malgrat no consta en el text que són jueus, hem anat seleccionant com a tals, no ens poden haver induït a error.

No obstant, tot i aquestes reserves, el fet de trobar els seus noms enregistrats en aquest Llibre de la Cort del Batlle de Vilafranca, el que alguns d'ells hi constin indicats dues, tres, cinc, set, deu i, fins i tot, quinze vegades (els que només els hem pogut localitzar una sola vegada són en nombre de 18 i els assenyalem en la relació), el que també hàgim pogut comprovar que hi ha casos en què, efectivament, es fa menció de la localitat d'on és el jueu (l'Arboç, Barcelona, Cervera, etc.), ens ajuda a pensar que han de ser ben pocs, en cas d'haver-n'hi, els jueus no vilafranquins inclosos dins la relació.

El total, doncs, de persones jueves, vivents en 1325, que hem pogut relacionar i que considerem vilafranquines, s'eleva a cent tres, si bé podria donar-se el cas que pogués haver-hi alguna duplicitat. Així, aneu a saber si en Salamó Mosse, sabater, cal identificar-lo amb en Salamó Sabater, que ignorem en aquest cas si el mot sabater correspon a un cognom o bé a la professió. També si en Jaffuda, pergaminer, pot ser n'Isach Ja...da, el cognom del qual és en part illegible pel mal estat del text original. I encara si en Mosse de Ganga no és Mestre Mosse, ja que en un document del 1349 trobem aquesta referència: "Asteró, muler de mestre Mosse de Ganga".

A més d'aquests tres casos caldria creure també en la possibilitat de la triplicitat d'un personatge: Isach Caravida, ja difunt en 1325, la viuda del qual (ho avalen dotze textos) es deia Regina. Diem això perquè ens trobem en altres textos en els quals el nom de la viuda d'un jueu d'igual nom i cognom, no és pas el de Regina sinó, en dues ocasions, el de Bonadona, i en una altra, el d'Astrugona. Tot i decantar-nos a creure, en aquest cas concret, que deu tractar-se d'un error quant a la transcripció del nom de la viuda (per més que no és estrany de trobar-se, dins una mateixa població, amb jueus contemporanis d'idèntic nom i cognom) de moment no les excluïm de la relació.

La circumstància que, per diversos detalls que consten en els textos estudiats, hàgim pogut establir un lligam de parentiu entre alguns d'aquests jueus, i davant la possibilitat que existeix, en els casos concrets de matrimonis i vídues dels quals hem pogut esbrinar que tenien fills, que aquests visquessin amb llurs pares, ens ha fet obtar a agrupar-los i a presentar-los formant llar.

Només en el cas d'en Boniua de la Cavalleria, fill d'en Benvenist de la Cavalleria i germà d'Abraam i Salamó, no el fem formar part d'aquesta família pel fet de saber que abans de tornar a residir a Vilafranca havia estat domiciliat a Tarragona i això fa que el considerem emancipat, amb llar pròpia.

Quant als jueus que figuren solitaris, hem de suposar, davant la reiteració de bastants dels seus cognoms, que també en alguns d'ells han d'existir llaços familiars, però, dissortadament, en sernos desconeguts, no hem pogut agrupar-los. Tot i això, basant-nos

exclusivament en la concordança dels cognoms i estudiada aquesta possibilitat, sembla que podríem reduir a una seixantena les 71 famílies, per anomenar-les d'una manera o altra, que relacionem.

Aquests, doncs, podrien ser, com a mínim, els focs del call vilafranquí en 1325 ja que seria un error suposar que en el Llibre de la Cort del Batlle de l'any que acabem d'indicar hi poden constar els noms de tots els jueus adults que llavors vivien a la nostra vila. Potser sí que hi figurin tots els jueus de més categoria i els més ben situats econòmicament ja que són nombroses les citacions que al llarg del llibre els saigs del batlle fan a gent de la vila i també a forasters perquè dins un termini assenyalat facin efectius els deutes que tenen contrets, ja sigui per préstec o bé per empenyorament d'objectes diversos, als seus creditors, molts dels quals són jueus i llurs noms apareixen repetits amb constància, però no que hi constin tots els jueus de condició humil, que creiem que són els que trobem indicats una o ben poques vegades i encara, únicament, com a deutors.

1 – Isach Abamari.
2 – Abram Abenafia
i Astruga, muller.
3 – Bonanasch Abenafia (1)
i Bonadona, muller.
4 – David Adret (abans habitant de Cervera).
5 – Abram Astruch.
6 – Caravida Astruch Mercadel.
7 – Salamó Astruch Mercadel.
8 – Vidal Astruch Caravida.
9 – Abram Bartzelay.
10 – Regina, viuda de Vidal Bartzelay
i Joseph Bartzelay, fill.
11 – Astruch de Beers
i ... muller.
12 – Boniua de Beers,
Regina, muller,
i Mosse de Beers
i Vidal de Beers, fills.
13 – Jucef de Beers
i Mosse de Beers
i Salamó de Beers, fills.

14 – Vidal Benvenist
i Benvenist Vidal, fill,
i Regina, nora.
15 – Astruch Biona.
16 – Mosse Biona.
17 – Salamó Boniua.
18 – Vidal Boniua.
19 – Bonadona, viuda d'Astruch Caravida
i Vidaló
i Isach, fills
20 – Astruch Caravida
i Astrugona, muller.
21 – Regina, viuda d'Isach Caravida.
22 – Bonadona, viuda d'Isach Caravida.
23 – Astrugona, viuda d'Isach Caravida.
24 – Salamó Caravida
i Astrugona, muller.
25 – Benvenist de la Cavalleria,
Vidala, muller,
i Abram de la Cavalleria
i Salamó de la Cavalleria, fills.
26 – Boniua de la Cavalleria (abans habitant de Tarragona).
27 – Isach de la Cavalleria (abans habitant de Tarragona).
28 – Perfet de la Cavalleria (1).
29 – Mosse Cohen, corredor.
30 – Juceff Comprat (1).
31 – Bonsenyor des Cortal
i Bonose, muller (filla de Boniua de la Cavalleria).
32 – Juceff Cortovi.
33 – Juceff David (1).
34 – Ferrer Dolç, corredor,
i la seva mare.
35 – Bonanasch Scapat.
36 – Blanca, viuda de Salamó Scapat (1).
37 – Mosse de Ganga.
38 – Isach Gràcia (absent)
i Astc. muller.
39 – Lobel Gràcia (1).
40 – Teros Gràcia.
41 – Benvenist Isach.
42 – Salamó Isach.

43 – Isach Ja...da (1).
44 – Jaffuda, pergaminer (1).
45 – Bonastruch Juceff
i Bonafila, muller,
i Justa, viuda de Salamó Mosse, sogra.
46 – Salamó Juceff
i Vidal Salamó, fill.
47 – Samuel Juceff.
48 – Maymó Levi, corredor (1).
49 – Bonet Massana.
50 – Caravida Mercadel.
51 – Salamó Mercadel
i Astruch Mercadel, fill.
52 – Mestre Mosse.
53 – Salamó Mosse, sabater.
54 – Vidal de Munçó.
55 – Juceff de Muntpastler (1).
56 – Maymó Nasanet.
57 – Juceff Rabí (1).
58 – Salamó Rovent (1).
59 – Vidal Rovent (1).
60 – Salamó Sabater (1).
61 – Dolcet Salamó.
62 – Juceff Salamó
i Blanca, muller.
63 – Boniua Saltel (1).
64 – Vidal Sartre, corredor.
65 – Jucef Sartre.
66 – Perlo de Tolosa.
67 – Samuel de Tolosa.
68 – Isach Torner (1).
69 – Jucet de Vacat (1).
70 – Astruch Vides
i Blanca, muller,
i Salamó Vides, fill.
71 – Mose Caps (?) (Çaperes?) (1).

. . .

72 – Blanca, filla que fou d'en Salamó Jucef.
73 – Gimila (1).
74 – Sol (1).
75 – Solona (2).

LA POBLACIÓ JUEVA VILAFRANQUINA AL 1350

Després del fogatge que hem intentat de compondre corresponent a l'any 1325, no és fins al cap de vint-i-cinc anys més que podem aventurar-nos a endegar-ne un altre. I podem fer-ho perquè, del trienni 1350-1352, són una dotzena en total els volums que hem pogut consultar, cosa que ha fet que poguéssim obtenir un bon nombre de dades. Els dotze volums en qüestió pertanyen a tres notaries diverses: la de Berenguer Mata, la d'Arnau Massó i la de Pere d'Olm.

Aquesta vegada sí que hem de donar per certa la seva filiació de jueus i de vilafranquins quant a la relació que presentem ja que en els llibres indicats, sempre, al costat del nom, s'hi fa constar la condició de jueu i de la localitat on eren. Així, a més de la llista que hem pogut obtenir de jueus amb residència a Vilafranca, també hem pogut saber de jueus d'altres poblacions, com ara, per cenyir-nos a les més pròximes, de l'Arboç, de la Geltrú, de la Llacuna, de Martorell, d'Igualada, de Barcelona, de Montblanc, etc. etc.

El nombre, doncs, de jueus vilafranquins que hem pogut localitzar s'eleva a cinquanta-nou i aquest cop no creiem que en la relació pugui haver-hi duplicitats. Si se'ns ha presentat un dubte ha estat solament el de dilucidar si la jueva anomenada Bellayre, viuda de Vidal Caravida, segons un text del 1350, és la mateixa Bellayre que en un altre text del 1352 consta com a viuda de Vidal Salamó Caravida. Per més que podrien ser dues dones distintes, i per tant tractar-se de dos matrimonis diversos, hem optat per considerar-la una de sola tenint en compte el fet que, a vegades, en els textos es fa omissió d'un dels dos cognoms (un cop serà el primer, altres voltes el segon, depèn, de persones jueves que generalment se les acostuma a citar amb nom i dos cognoms).

I, tal com ja hem fet en la relació de 1325, les 47 famílies en què els hem pogut agrupar, sembla que podríem reduir-les, basant-nos en la concordança dels cognoms, a quaranta.

Feta la comparança d'aquesta relació amb la de 1325, ens adonarem d'un fet important: que el Call vilafranquí havia minvat bastant en nombre d'habitants, fet aquest que no ha d'estranyar-nos si tenim en compte que dos anys abans havia tingut lloc la Pesta Negra.

De la relació de 1350 volem destacar l'elevat nombre de vídues que hi consten: dinou.

1 – Abraham Abenafia, (pare d'Astruch Abenafia).
i Regina, muller, (filla de Rovent Salamó i abans esposa de Perloni Caravida, d'Igualada).
2 – Astruch Abenafia (fill d'Abraham Abenafia)
i Bonadona, muller, (filla de Perloni Caravida, d'Igualada, i de Regina).
3 – Mosse Abenafia (abans habitant de l'Arboç).
4 – Abraham Albalech (1352).
5 – Bona... Astruch (1352).
6 – Boniua de Beers (fill de Juceff de Beers, difunt).
7 – Regina, viuda de Bonihua de Beers.
8 – Astrugueta, viuda de Salamó de Beers.
9 – Amoretes, viuda de Vidal de Beers (després, 1352, casada ja amb Astruch de Bellcayre, de Girona).
10 – Caravida de Bellcayre.
11 – Bonadone, viuda de Vidal Benavist Barzelay.
12 – Juceff Boiuha
i Bonafilla, muller.
13 – Salamó Bonihua Mercadell
i Vidal Bonihua Mercadell, germans (1351).
14 – Astruch Caravida Mercadell.
15 – Isach Caravida (de Falset, però de fet habitant a Vilafranca).
16 – Salamó Caravida (no es fa referència del lloc on és).
17 – Cruxie, viuda de Salamó Caravida.
18 – Bellayre, viuda de Vidal Caravida.
18 bis – Bellayre, viuda de Vidal Salamó Caravida (1352).
19 – Salamó de la Cavalleria.
20 – Tolrana, viuda d'Isach de la Cavalleria.
21 – Bonsenyor des Cortal.[1]
i Bonose, muller (filla de Boniua de la Cavalleria, difunt),
i Bonanasch des Cortal,
Jafudani des Cortal (1355)
i Astruch (Bonsenyor, de cognom?), fills (1355).
22 – Belshom Cresques.
23 – Tolrana, viuda d'Isach Cresques.
24 – Aster, viuda de mestre Mosse de Ganges.
25 – Isach Gràcia
i Astruch Gràcia

i Vidal Gràcia, fills.
26 – Mireta, viuda de Lobell Gràcia.
27 – Salamó Gràcia (abans habitant d'Estadella, terme de Castellví de la Marca).
28 – Samuel Gràcia.
29 – Tolrane, viuda de Benvenist Isach.
30 – Durana, viuda de Benvenist Isach de la Cavalleria.
31 – Juceff Jafuda.
32 – Bonafilia, viuda de Bonastruch Juceff.
33 – Bonafilia, viuda de Mosse Juceff de Beers,
i Juceff de Beers
i Salamó de Beers, fills.
34 – Astrugueta i Astrugona, viuda de Salamó Juceff de Beers.
35 – Mosse Mayr.
36 – Astruch Mercadell.
37 – Abram Nahu.
38 – Astrugueta i Astrugona, viuda de Vidal Nahu
i Bonjuha Nahu
i Salamó Nahu, fills.
39 – Regina, viuda de Vidal Salamó.
40 – Benvenist Sullam de la Cavalleria.
41 – Perfet Sullam Çaporta.
42 – Samuel Sullam Çaporta
i Dulcich, muller (1352).
43 – Isach de Tolosa.
44 – Bellayre, viuda de Perloni de Tolosa.
45 – Regina, viuda de Benvenist Vidal
i Vidal Benvenist, fill (de fet, en 1350, domiciliat a Saragossa)
i Bonafilla, nora.
46 – Isach Vidal.
47 – Mosse Vidal Deus Lotrega.

MENORS D'EDAT

1 – Bonefiliere,
filla de Ferrer Bonafòs, difunt.
2 – Juceffi,
Astrugi,
Amoretes

i Bonadone,
nèts de Regina, viuda de Boniuha de Beers.
3 – Dulcich, (1356),
fill de Bonihue de Beers.
4 – Soloneta, (1351),
filla d'Isach Doiç, difunt.
5 – Samuel de la Cavalleria
i Abraham de la Cavalleria,
fills de Benevist Samuel de la Cavalleria.
6 – Isachono de Tholosa, (1352),
fill de Vidal de Tholosa, difunt.
7 – Jafudani de Beses
i Salamones de Beses,
fills d'Amoretes, viuda de Vidal de Beers.

EL CALL JUÏC VILAFRANQUÍ

Pere Mas i Perera,[1a] basant-se en el Llibre Verd,[2] ens diu que el call juïc vilafranquí ocupava el quadrilàter format pels carrers d'Alfarràs, de Clascar, de Ponent i de Ferran, aproximadament. De fet cal esmenar això de "quadrilàter" ja que l'illa de cases que resta emmarcada per aquestes vies té la forma ben determinada d'un pentàgon.

Tot i això, com que no ha restat, segons sembla, cap vestigi arquitectònic que ens ho pugui confirmar, com que el nostre Llibre Verd no és sempre fidel a la realitat,[3] i voldriem deixar-ho ben assentat d'una vegada, hem acudit a consultar documentació d'aquella època.

De primer, doncs, deixarem constància de les dades que hem aconseguit trobar sobre edificis pertanyents al call vilafranquí i que han de ser les que han d'orientar-nos sobre l'emplaçament del nostre call. Les anem exposant cronològicament.

1327.– Gabriel Secall i Güell, autor entre altres llibres d'igual temàtica d'"Els Jueus de Valls i la seva època", en carta de 26 d'abril de 1982, ens va notificar que cercant dades d'un jueu colomí, cap el 1327, es parlava de llindament de sis o set cases de jueus vilafranquins les quals afrontaven amb el carrer de Canyamars. Per la

nostra banda també tenim notícia d'aquest fet. Són tres les propietats jueves pertanyents al call vilafranquí que, de moment, sabem que afrontaven amb aquest carrer. Si fem ús de la notícia aportada per carta pel Sr. Secall és perquè cronològicament és més antiga que la nostra, que cal situar entre els anys 1351 i 1360.[4] Sembla, doncs, que hem de donar el carrer de Canyamars com a un dels límits del nostre call.

1352.– Per les afrontacions que se'ns donen d'un alberg situat en el call vilafranquí, ens hem assabentat, i amb gran sorpresa, que aquest també llindava amb el carrer de Sant Julià. És obligat de copiar-ne el text: "hospicium (el de Regina, viuda de Bevenist Vidal) terminatur ex parte una cum hospicio Abrahe Abenafia et cum honore Bevenist Samuel q° et cum *vico Sti. Juliani* et cum vico publico dicti Callis".[5] Un altre llindament del call doncs.

1360.– També, per les afrontacions d'un altre alberg situat al call, sabem que aquest llindava amb el vall de la vila: "hospicium terminatur ex parte una cum hospicio quod fuit Bonihue de la Cavalleria q° in ex alia parte cum hospicio Bonastruch Iuceff q° in ex alia parte cum *vallo dicte ville* in ex alia parte cum vico publico dicti calli".[6] Igualment en trobem altres referències en un pergamí mutilat, que creiem escrit entre 1351 i 1360, i que ens ho confirmen: "Hospicio... conffrontatum cum vico dicti calli et cum *vallo judayco* et cum...". Vagi aquest text sol com a mostra.

Aquestes, doncs, són les tres dades primordials que tenim per poder situar el call: el carrer de Sant Julià, el de Canyamars i el Vall de la vila. Però, on estaven emplaçats aquests dos carrers? Heus ací el problema.

Què en diu el Llibre Verd del carrer de Sant Julià? Doncs que dit carrer, que junt amb altres dos carrers, el que venia de la pallissa de Mossèn Ferran i el d'en Rocafort, afrontaven amb un portal (no s'hi indica el nom), "arribave afins el Studi y a la plassa del Rey, que abans (l'esmentat carrer) fonch dit dels Sarrins o/Moros".[7] D'acord, doncs, amb aquest text, sembla que el carrer de Sant Julià l'hauríem d'identificar amb el carrer de Serraülls, o sigui amb el carreró sense sortida del costat de la capella de les Dolors, ja que en 1577 la plaça d'enfront de la casa-palau de Cal Baltà de Cela, edifici conegut llavors amb el nom de "lo palau del Rey", era citada per "Plaça del

Rei". A més, l'"Estudi de primeres lletres" el localitzem, encara que molt tardanament (any 1803),[8] en l'indicat carrer de Serraülls. Tot i això, però, el fet que en un document de 1637 se'ns parli que el pati del cantirer Pere Rigual estava "junt al Estudi", ens fa presumir, ja que la indústria cantirera vilafranquina estava tota ella situada a l'actual plaça de Jaume I, que deu tractar-se del mateix Estudi.

No sabem de cap estudiós local que s'hagi interessat per situar l'antic carrer de Sant Julià. Només Mossèn Planas,[9] en la "Nota dels noms moderns i antics dels carrers de Vilafranca" i que l'extreu d'un full de paper de barba trobat a l'Arxiu de la Comunitat de Preveres de Santa Maria, que es limita a copiar, fa constar que l'antic nom de Sant Julià correspon als moderns de "Muralla de casa Estalella; Sant Magí". Tot un trencaclosques.

Malauradament, malgrat les moltes dades que tenim recollides referents al carrer de Sant Julià, corresponents als segles XIV, XV i XVI, cap no pot aportar-nos llum sobre aquest particular. Només en una d'elles, del 1429, es fa constar: "carrer de Sent Julià *dins lo mur*", aclariment que ens dóna a comprendre que, com ja succeïa en altres carrers, aquest carrer estava dividit en dos trams, un situat dins la muralla i l'altre, fora.

Tot i això, basant-nos en la dada del 1352 que ens diu ben clarament que aquest carrer llindava amb un edifici del call i tenint en compte la direcció on més o menys es trobava la capella de Sant Julià, de la qual n'havia pres el nom, ens atreviríem a dir que el carrer de Sant Julià, el 1352, (i deixem ben detallat això de l'any ja que amb posterioritat devia ser un altre el carrer que va ser conegut amb aquest nom), sembla que l'hàgim d'identificar amb l'actual carrer del Marquès d'Alfarràs.

Quant al carrer de Canyamars, del qual encara en trobem referències escrites en 1698, també ens resulta de difícil localització. El Llibre Verd poca cosa ens aclareix sobre aquest particular. Ens diu que "y havia un portal (no en cita el nom) al qual y acodien tres carrers, lo den Canyamàs, y l'altre que està a casa de M.° Salbà y l'altre ques diu lo carrer dels Jueus".[10]

En la nota ja citada que reprodueix Mossèn Planas, l'antic carrer de Canyamars consta localitzat amb el denominat "Carrer de casa

Graells". Quin podia ser aquest carrer? En la Llibreta de Comunió de 1803 veiem que la càsa que consta relacionada amb el número 148, que correspon a la del Marquès d'Alfarràs, hi viu un tal Pere Anton Graells, pagès masover, amb la seva família. Si aquest Graells, cosa molt problemàtica, pogués ser el qui va donar nom al carrer indicat, tenint en compte la situació de la casa del Marquès d'Alfarràs, tant podria correspondre al carrer d'aquest mateix nom com al de Ferran. En Pere Alagret,[11] però, l'identifica amb el carrer de Farràs, o sigui el del Marquès d'Alfarràs. No podem estar d'acord amb aquesta identificació per un motiu ben clar: el que documentalment podem demostrar que aquest carrer, almenys des de 1531, ja era conegut amb el nom de carrer del Call i, a partir del 1549, a més a més, amb el dels Jueus i dels Banys.

Precisament la nostra opinió és que el carrer de Canyamars, que al segle xv era una via que a més d'estar enclavada dins el recinte murallat de la vila també s'estenia cap enfora, no pot ser altre que el de Ferran, per més que Pere Alagret, també equivocadament, hi situa el dels Jueus.[12] I ens basem per dir això en les dades que exposem tot seguit.

En un text del 1626, llegim: "per casa al carrer den Canyamàs prop lo Portal de M. Farran". Llavors, com és natural, el Portal de Canyamars, per més que hagi estat dit que estava al carrer del Marquès d'Alfarràs,[13] també hem de situar-lo ací al carrer de Ferran. I ho fem, a més, tenint en compte l'enclavament dels llocs que se citen en altres textos, llocs que són més propis de fer-nos-el situar on nosaltres diem que no en cap altre indret: "al Portal de Canyamàs qui va a Sent Jordi" (1532), "per la casa y camp de les Clotes prop lo Portal de Canyamàs camí de la creu den Calendraix" (l'actual de la Creueta) (any 1594).

Però, darrerament, encara ens hem trobat amb una dada molt més aclaridora en la que es fa referència a una terra "la qual és prop lo vall de la present vila entre lo Portal de Canyamàs e lo Portal den Salelles". Any 1500.[13a] Tenint en compte per altres noticies, aconseguides també a última hora, que el Portal d'en Salelles era pròxim al carrer de Sant Bernat, volem creure que no hem de dubtar em situar el Portal d'en Salelles prop del final de l'actual carrer del Marquès d'Alfarràs i, per tant, el Portal de Canyamars al carrer de Ferran. A més, amb la denominació "d'en Salelles" també era coneguda una

adoberia molt pròxima al portal d'igual nom, la que anys després passarà a ser l'Adoberia d'en Damià i, més tard, d'en Janer, i que avui coneixem amb el simple nom de l'Adoberia, edifici pròxim a la plaça de l'Era Enrajolada. Sembla, doncs, que podem donar-ho per ben aclarit.

I, per si tot això no ens semblés prou, si consultem el fogatge de 1553[14] ens adonarem, quant als focs corresponents a Vilafranca, que se segueix un ordre, que els caps de casa hi són relacionats partint d'un punt concret, d'acord amb la situació de llurs domicilis i agrupats per carrers o barris. En un d'aquests grups es fa referència als "carrers de Santa Maria, del Coll, de Sant Bernat, lo Vall del Castell (actual plaça de Jaume I), del Call y de Canyamàs". Si estudiem bé l'ordre en què hi són posats, el carrer del Call pertoca situar-lo al del Marquès d'Alfarràs i el de Canyamars al de Ferran.[14a]

Sabem que al segle XIV al carrer de Canyamars hi vivia també gent de confessió cristiana (na Castelana, 1325; Morgades, 1345; Pere Vayll, 1378; etc.). Per tant és fàcil deduir que un dels dos costats d'aquest carrer feia de límit al call, mentre que l'altre pertanyia als cristians. Com que el call era un recinte tancat, la banda aquesta que el cloïa devia estar formada tota ella pels darreres d'albergs jueus, si bé potser caldria situar-hi un dels portals d'entrada al call.

Donades, doncs, per ben assentades dues de les limitacions del nostre call, la dels carrers del Marquès d'Alfarràs i la de Ferran, resta ben clar que les altres han de correspondre a la línia que seguia el vall de la vila en el tros comprès entre les desembocadures d'ambdós carrers. Però, quina era la línia que seguia aquest tros de vall l'any 1360, del qual n'hem donat la notícia? Cal tenir en compte que llavors devien estar construint-se les fortificacions noves de la vila, que van consistir en l'edificació d'un mur, que l'encerclava, i, al peu del mur, d'un vall. Però com eren, abans de fer aquestes obres, les antigues fortificacions de la nostra vila? Si, quan se'ns donen les afrontacions d'algun dels edificis que per un dels seus costats hi limitaven, hem de prendre al peu de la lletra el que es diu en els textos, no tenim més remei que acceptar que, almenys en el call i també en el carrer d'en Guerau Pere,[15] aquestes no devien consistir pas en una muralla com la que acabem d'exposar sinó, simplement, en un vall obert al peu d'una colla d'edificacions les parets poste-

riors de les quals ja devien fer les funcions de muralla. Precisament en aquests llocs, o sigui el tros que va des de l'actual carrer de Clascar fins al dels Banys, passant pels de Ponent i de la Beneficència, és on el sòl de la nostra vila presenta més desnivells i, per tant, en certa manera, més possibilitats de defensa natural.

De no ser així, o sigui d'haver-hi un mur entre les parets posteriors dels albergs i el vall, i per tant també de l'existència d'un passatge o corredor, sembla que en donar les afrontacions dels edificis que hi llindaven prou que n'haurien fet esment en els documents tal com trobem que es fa en els d'uns anys més tard. Vegem-ne una mostra: "un alberg en lo carrer appellat dels Pintors... e termena de una part ab lo alberg del honrat en Bng. de Sechabechs e de la altra part ab lo *passatge del Mur*. E daçò mostra carta pública feta a X de desembre M CCC L XXIII."[16]

És un tema aquest de la muralla que cal ser estudiat amb més profunditat. De moment aquesta és la referència més antiga que hem trobat sobre el passatge del Mur.

A més, sabem que per donar lloc a la construcció d'aquestes noves fortificacions van haver de ser enderrocats uns edificis "infra territorium dicte ville".[17] Van ser moltes o poques les edificacions derruïdes? No ho sabem. De fet el Llibre Verd, en parlar de la penúria econòmica de l'any 1604, diu que la nostra universitat s'havia empenyorat per les cases "escampades per la *vila vella*", les quals comprà en fer-se les muralles i que, per cadascuna de les que valorava i prenia feia "edificar una casa dins els murs de la present vila".[18] Sorprèn que, després de més de dos segles i quart d'aquells fets, el nostre ajuntament encara se'n veiés afectat econòmicament. Això, doncs, sembla demostrar-nos que els edificis que van ésser derruïts per poder edificar la muralla havien d'ésser bastants. Però, on estaven situades aquestes edificacions que va caldre aterrar? Al llarg de tota la perifèrie de la vila o només en alguns indrets determinats? De moment només sabem que algunes d'elles devien estar situades al Raval que existia on avui hi ha l'actual Rambla de Nostra Senyora ja que les úniques referències que n'hem pogut aconseguir corresponen a un alberg que per un dels seus costats afrontava amb un alberg de la Parellada, i a unes "casoletes" del carrer del Mar.[19] Tenim notícia també que en aquestes reformes va ser derruïda l'adoberia d'un tal Auzina,[20] però ignorem on devia estar edificada.

Per tant, davant d'aquestes reformes, sembla obligat preguntar-nos: va afectar en res, al call jueu vilafranquí, la construcció de la nova muralla? Per ara ho ignorem.

Però resulta que a més del call, o sigui del barri jueu, existia també la "Pobla dels Jueus". Si tenim en compte el sentit d'aquesta darrera denominació, el d'*espai ocupat per cases jueves, nucli de població jueu*, ens serà fàcil de creure que "Pobla" i "Call" es corresponen, que fan referència a un únic lloc. I no és pas així, ja que si el call jueu formava part del clos murallat de la vila, en canvi, la Pobla jueva, es trobava a extramurs, si bé ambdós llocs sembla que havien de ser bastant pròxims.

Per més que són ben escasses les referències que podem aportar sobre aquesta Pobla —de fet, des del punt de vista cronològic, només corresponents a tres anys: al 1386,[21] al 1422[22] i al 1505[22a]— les dades en què ens basem per situar-la prop del call són, per una banda, el que un pati de terra que hi havia prop d'aquesta Pobla afrontava, per un dels seus costats, amb "domibus vestris dicti Bernardi quas habetis in vico de Cayemarç...", que ja hem vist que era un carrer que llindava amb el call; i, per l'altra, el que dues de les afrontacions de peces de terra que en formaven part eren el "camí per on es va a la Resclosa" (i per tant a la riera, que no pot ser altra que la del Llitrà) i la "via per on es va a la Tria", partida de terra que cal situar prop de Sant Julià.

Però per una nova dada aconseguida a última hora, sembla que puguem determinar amb bastant d'exactitud la situació d'aquesta Pobla, si bé ja no ens surt indicada d'aquesta manera sinó com a "la Torra dels Jueus ho la Adoberia den Salelles". Any 1526.[22b] I en el text, que fa referència a una bassa que antigament n'eren quatre, de basses, se'ns diu que dues de les limitacions d'aquesta bassa eren el camí de Sant Martí i el viarany que va a Sant Julià. No hem de tenir cap dubte, doncs, en identificar Pobla i Torre i, tenint en compte, quan hem parlat del Portal d'en Salelles, que l'Adoberia d'en Salelles era l'actual Adoberia de prop de la plaça de l'Era Enrajolada, de situar-la tocant amb el recinte del call, com ja havíem suposat.

Cal fer esment (si bé hem de fer excepció de la dada de l'any 1368, ja que si en ella es fa indicació de la Pobla dels jueus és tan sols

perquè *està prop* d'un pati de terra i per tant ignorem com era llavors aquesta Pobla, si encara amb edificacions o bé ja sense) que en totes les altres dades, les denominacions "Pobla dels Jueus" i, darrerament, "Torre del Jueus", eren els noms que es donaven a una partida de terra.

Fins quan, doncs, devien existir edificacions en aquest indret de la Pobla dels Jueus i a quina època corresponien? Podrien fer referència, aquestes denominacions, al més remot nucli jueu que va tenir la nostra vila? O, potser, aventurar-nos a pensar que en la construcció de les noves defenses vagi caldre enderrocar o deixar extramurs algunes edificacions extremes del call, a l'indret on aquestes s'alçaven? Tot i que més aviat ens decantaríem per aquesta segona opció, són preguntes per ara incontestables. Caldrà esperar poder aconseguir noves dades.

EDIFICACIONS EN EL CALL JUÏC

Pere Mas i Perera[23] diu que "la jueria vilatana era relativament poc important". I opina que "si acceptàvem el mínimum d'albergs exigits per a la construcció dels calls, podríem fixar en unes 150 a 200 persones el nostre contingent hebreu". Immediatament, però, afegeix: "Tanmateix, degué produir-s'hi una creixença, per tal com el 1324 el rei autoritzà la construcció d'una nova sinagoga.

De fet, basant-nos en l'estudi que hem fet sobre la població jueva vilafranquina, ens hem aventurat a dir que el nostre call, el 1325, podia tenir una seixantena de focs o sigui entre unes 270 o 300 persones aproximadament. A ben segur que, demogràficament, va ser quan va assolir el seu màxim esplendor.

Però en 1350 el contingent judaic havia disminuït considerablement ja que per les dades obtingudes sembla que no podien ser més de quaranta els focs existents, davallada que resta justificada si tenim en compte els estralls que hi devia causar la pesta negra només un parell d'anys abans.

I tenim la impressió, si bé per donar-ho per cosa certa caldria investigar més, consultar més protocols d'aquells anys, que a mida que anava avançant la segona meitat del segle XIV, la comunitat

jueva, demogràficament, anava en decadència. Almenys la relació que fins avui podríem donar-ne, extreta de documents compresos entre els anys 1356 i 1360, resulta ben migrada si la comparem amb la de 1350.

I és precisament d'aquesta dècada 1350/1360 l'aportació que podem fer sobre alguns dels edificis que hi havia al call jueu, ja que la gran majoria de dades que anem a donar les extreiem del ja citat pergamí mutilat que fins fa poc havia servit de coberta al "Comte de mos. Pere Prats e Antoni Almúnia del ay M CCCC XXVIII" i que suposem escrit entre 1351 i 1360.

De moment, les propietats que ens surten especificades al llarg del text s'eleven a vint-i-dues, de les quals catorze corresponen a albergs ("hospicio", com s'hi indica), dues a patis, si bé en un d'ells es fa referència que abans hi havia hagut edificat un alberg, una a un corral i la resta de cinc ho ignorem, tot i que cal creure que es tracta d'albergs. A més, però, basant-nos en les afrontacions d'algunes d'aquestes propietats, podem afegir-n'hi set més a la llista: altres tres albergs particulars, un pati i tres propietats comunals, que ja direm més endavant de les que es tracta. Resumint, doncs, sabem amb certesa que a mitjan segle XIV hi havia al nostre call un mínim de vint-i-dos albergs que anem a donar relacionats amb el nom dels seus antics propietaris, ja que no deixa de sorprendre'ns que, llevat d'unes poques excepcions, en quasi tots ells es fa indicació només del nom de la persona que n'havia estat propietària, aleshores ja difunta: "hospicio quod fuit Astrugi Caravida quondam". Només una d'aquestes propietats anava a nom d'un jueu foraster, de Tàrrega.

Quant a les propietats del comú, una era la Sinagoga, que per un dels seus costats llindava amb "toto ipso patuo in quo erat constructum et hedifficatum hospicium quod fuit Salamonis Issach q°", una altra, l'Hospital del call, que llindava amb l'alberg d'Abram de la Cavalleria, difunt, i l'altra, el "Cortali" del call (que qui sap si hem de traduir com a "estable" o "corral") del qual no tenim dades d'afrontaments. A més d'aquestes, però, per documents del 1351 i 1389[24] sabem de l'existència de l'Escola del call: "in scola calli judayci dicte ville"; "in scola seu sinegona dicte aliame". Heus ací, doncs, la relació d'una part de les edificacions del call vilafranquí segons l'ordre en què apareixen en el document.

Núm. 1 – Alberg que fou d'Astruch Mercadell, difunt.

Núm. 2 – Alberg que fou d'Astruch Caravida, difunt, en el qual hi viu Abram Abenafia. Afrontacions: carrer públic, carrer del Call, alberg que fou de Vidal Benvenist Azmel, difunt...

Núm. 3 – Alberg que fou de Vidal Benvenist Azmel, difunt.[25] Afrontacions: "tribus vicis", alberg del dit Astruch Caravida i alberg que fou de Benvenist Samuel de la Cavalleria, difunt.

Núm. 4 – ? (No hi ha dubte, però, que es tracta de l'alberg de Benvenist Samuel de la Cavalleria, difunt.) Afrontacions: "...vicis", alberg del dit Vidal Benvenist Azmel i "Cortali" del dit call.

Núm. 5 – "toto dicto corrali quod e" Bonose, muller de Bonsenyor des Cortal. Afrontacions: "duabus vicis et cum dicto..."

Núm. 6 – Alberg que fou del dit Benvenist de la Cavalleria i que ara és de dita Bonose, muller del dit Bonsenyor des Cortal. Afrontacions: carrer del dit call, dit "curralli aduabus partibus", alberg que fou de Bonjuhe de la Cavalleria, difunt...

Núm. 7 – ? que fou de Bonjuhe de la Cavalleria i ara de dita Bonose, muller de dit Bonsenyor des Cortal, en el qual ara habita dit Bonsenyor des Cortal "simul cum dicta eius uxore cum orto eis recto..." Afrontacions: carrer del dit call, vall judaic, alberg del dit Benvenist de la Cavalleria i alberg que fou d'Astruch... (Biona?)

Núm. 8 – ? Biona (Astruch?). Afrontacions: carrer del dit call, vall judaic, alber en què habita dit Bonsenyor i alberg que fou de Bonestruch Juceff.

Núm. 9 – Alberg que fou de Bonestruch Juceff. Afrontacions: ...Astruch Biona i alberg de Juceff Salamó fill de Salamó Juceff, difunt.

Núm. 10 – Alberg del dit Juceff Salamó. Afrontacions: carrer del dit call, vall judaic, alberg del dit Bonestruch Juceff i alberg que fou...

Núm. 11 – "Quodam patuos..." que foren d'Isach Caravida. Afrontacions: alberg que fou d'Astruch de Beserys, difunt, pati amb hort que fou de Vidal Astruch Caravida, difunt, carrer del dit call i vall judaic.

Núm. 12 – Alberg que fou de Vidal Salamó, difunt. Afrontacions:

...Juceff Salamó, alberg que fou d'Astruch de Beserys, carrer del call i vall judaic.

Núm. 13 – Alberg que fou del dit Astruch de Beserys difunt. Afrontacions: alberg que fou del dit Vidal Salamó... carrer del dit call i vall judaic.

Núm. 14 – Tot el pati on hi havia construït i edificat l'alberg de Salamó Issach, difunt. Afrontacions: la Sinagoga del dit call, alberg que fou... ...Salamó Juceff, difunt.

Núm. 15 – Alberg que fou del dit Salamó Juceff. Afrontacions: carrer de Canyemars, alberg que fou d'Isaach de Beserys i alberg que fou d'Issach Abamari, difunt.

Núm. 16 – Alberg que fou de Benvenist Sullam de la Cavalleria. Afrontacions: ...Astruch de Beserys, carrer del dit call i vall judaic.

Núm. 17 – Alberg que fou de Vidal Salamó Caravida, difunt. Afrontacions: alberg que fou de Mose... ...carrer del dit call.

Núm. 18 – Alberg que fou d'Abram de la Cavalleria, difunt. Afrontacions: hospital del dit call, alberg que fou del dit Perfet Gràcia...

Núm. 19 – ? Afrontacions: alberg que fou del dit Issach Abamari, alberg del dit Abram de la Cavalleria i carrer del dit call.

Núm. 20 – Alberg que fou del dit Issach Abamari. Afrontacions: ...Perfet Gràcia, carrer del dit call i carrer de Canyamars.

Núm. 21 – Alberg que fou d'Issach de Beserys, difunt. Afrontacions: alberg d'Astruch Gràcia, alberg de Samuel Juceff...

Núm. 22 – ? Afrontacions: alberg... Juceff de Beserys, difunt, alberg d'Issach de Beserys i carrer de Canyamars.

Altres propietats que podem afegir a la relació i que extreiem d'algunes de les afrontacions donades.

Núm. 23 – Pati amb hort que fou de Vidal Astruch Caravida, difunt. (Vegeu núm. 11 de la relació).

Núm. 24 – Alberg que fou de Mose... (Vegeu núm. 17).

Núm. 25 – Alberg de Samuel Juceff (Vegeu núm. 21).

Núm. 26 – Alberg de Juceff de Beserys (Vegeu núm. 22).

Que el nostre call tenia més d'un portal d'entrada i més d'un carrer interior resta ben clar en comprovar l'existència tant d'un Portal Major con d'un Carrer Major. Pere Mas i Perera[26] ja ens dóna

referència que fins al 1290 el call només va disposar d'un sol portal: el de Canyamars; llavors l'aljama va ser autoritzada per construir altres portals i portes, a fi que en fos assegurat el tancament, i, el 1303, Jaume II confirmà l'autorització d'Alfons III.

Però, com hem d'interpretar això del portal de Canyamars, que ens diu en Mas i Perera? Tenint en compte que el portal de Canyamars era un dels portals que tancava la vila, sembla que hem de creure que ha de voler dir que aquest portal estava situat al carrer de Canyamars (l'actual de Ferran, segons nosaltres) ja que el més normal és suposar que el portal que donava entrada al barri o clos jueu fos conegut amb el nom de Portal del Call. I almenys així en un pergamí del 1349, que fa de coberta al llibre del notari Pere d'Olm de l'any 1360, el trobem citat: "in dicta ville coram façana Portale Maioris Callis Judayci dicte Aliame". També en tenim una altra referència, precisament de l'any 1391, en què van ser assaltats els calls: "Francesch Guilera qui stà a la Porta del Call".

Quant als carrers compresos dins el recinte del call, que com a mínim, davant el fet de l'existència del "vico Majori del Call" (1391), havien d'ésser dos, hem de creure que no tenien cap denominació determinada. De fet en el pergamí mutilat, del qual ja n'hem donat referència, quan per primera vegada s'ha de fer indicació d'una d'aquestes vies, tot i que s'hi usi l'expressió "vico Calli", no hem d'interpretar-ho com si aquesta fos la seva denominació pròpia sinó que se l'indica així perquè forma part del clos del call com resta demostrat en el mateix pergamí, ja que les moltes altres vegades en les quals se n'ha de tornar a fer referència se'l cita per "vico dicti calli".

I cal tenir present això per no confondre aquestes vies internes del call, denominades com és natural "carrer del Call", amb la que al segle XVI (i qui sap si ja hi correspon una dada que en tenim del 1429) era coneguda amb idèntica denominació i que correspon a l'actual del carrer del Marquès d'Alfarràs, límit extern del call.

Volem deixar constància que un d'aquests carrers interns del call, i ho hem pogut deduir fàcilment basant-nos en les afrontacions que se'ns donen d'alguns dels albergs jueus, anava paral·lel amb el vall de la vila, si bé ignorem, tenint en compte la trajectòria d'aquest en la part que llindava amb el call i suposant que fos la mateixa que

seguia la muralla construïda dins la segona meitat del segle XIV, si en tota la seva extensió o només en un o dos segments dels tres que formava la seva línia trencada.

EXTENSIÓ DEL CALL

Basant-nos en el plànol de Vilafranca del 12 de novembre de 1973, hem intentat de tenir una idea aproximada de l'extensió que tenia el nostre call un cop construïdes les muralles. Com que el traç que seguien aquestes, per la part on limitaven amb el call, resta ben marcat pels darreres de les cases dels carrers de Clascar i de Ponent, que hi estan adossades, no ens presenta cap problema per saber-ne la línia exacta. Quant a la línia que podia seguir per la banda dels carrers del Marquès d'Alfarràs i de Ferran sembla que tampoc no n'hàgim de tenir cap dubte ja que la gran majoria dels nostres carrers antics, tot i les reformes que al llarg dels anys han anat i van sofrint les seves cases, van mantenint la seva línia original i poc, doncs, pot haver variat l'angle que formen ambdós carrers.

Per tant, descomptant de l'actual pentàgon on estava enclavat el nostre call, tota l'extensió de les cases dels carrers de Clascar i de Ponent adossades a la muralla, la fondària de les quals oscil·la entre els 11,5 i 16 metres, ens trobem que el recinte del call jueu tindria aproximadament uns 6.200 metres quadrats. La seva fondària, per la banda del carrer de Ferran, seria de 88,5 metres; la del carrer del Marquès d'Alfarràs, de 80. Quant a la línia que seguia la muralla tindríem, començant per aquest darrer carrer, un segment de 47 metres (carrer de Clascar) i els dos que formen una part del carrer de Ponent, de 52,5 i 41,5 metres.

EL FOSSAR DELS JUEUS

Un dels privilegis que els jueus, ja des d'un principi, havien rebut dels reis, era el de poder disposar, en les viles on habitaven, d'un cementiri propi. Aquests cementiris, però, degut que els enterraments que es feien dins de les poblacions pertanyien exclusivament als cristians, hagueren d'ésser bastits fora del recinte habitat, igual com van haver de fer els sarraïns en edificar el seu.

Els nostres jueus, el 1274, van obtenir el permís reial per poder fer la compra de dues quarteres de terra, prop de la vila, per a edificar-hi el seu, de cementiri.[27]

El seu enclavament, però, no podem encara donar-lo amb exactitud, si bé sabem l'indret on més o menys devia estar emplaçat.

Per més que Josep M. Masachs[28] ens el situï al final del carrer de Ferran per haver-s'hi trobat, al ser-hi construïda una casa l'any 1930, uns enterraments, no podem estar d'acord amb aquesta idea ja que el fossar en qüestió estava situat en un lloc anomenat Montjuïc, que era generalment el nom que solien prendre, a Catalunya, aquests llocs d'enterrament,[29] i per tant, com ben clarament ens indica aquest topònim, en un indret elevat, tot al contrari, doncs, del lloc on en Masachs creu que era.

A més, cal tenir present que eren els mateixos jueus els qui escollien els seus propis fossars, i aquests els emplaçaven al cim d'algun tossal, pujol o bé turonet perquè oferís una massa pendent, o també en paratges franquejats per petits torrents.[30]

Que el fossar dels nostres jueus estava situat a Montjuïc, no és cap descoberta: ja en fa menció el Llibre Verd, notícia aquesta que, a més, ja ens havia estat donada a conèixer tant per en Pere Alagret[31] com per en Pere Mas i Perera.[32] Vegem-ne, però, el text original: "e sementiri dels quals (dels jueus) i dels moros és a Monte Judayo dit ara Monjoïch.[33]

I, efectivament, amb l'ajuda de diversos documents d'època podem donar per verídic el que diu el Llibre Verd sobre l'emplaçament del dit fossar, però, en canvi, no podem admetre que sigui cert que jueus i sarraïns compartissin un mateix cementiri sinó que cada una d'aquestes comunitats en disposava d'un de propi i, per cert, ben distanciats entre ells, com tindrem ocasió de comprovar-ho més endavant.

Però, cap a quina banda de fora vila es trobava el nostre Montjuïc? Basant-nos en dades toponímiques extretes de diversos documents compresos entre els segles XV al XVII, Montjuïc, que algun cop se l'aparella amb Canyamars[34] i també amb el Colomer de n'Alemany,[35] per més que no hem de caure en la trampa de creure que

Montjuïc, Canyamars i el Colomer de n'Alemany són una mateixa partida o terra sinó que els uneix una proximitat, caldria situar-lo en un indret de la muntanya de Sant Pau, llavors coneguda amb el nom de Munt de Pacs. El text és ben explícit: "fa lo magnífic Gaspar Ferran, cavaller de la present vila, per tres quarterades de terra al Munt de Paix de vinya plantada al loch dit Monjohich".[36] I aquest indret sembla que havia d'ésser cap a la banda on passa l'actual carretera de Sant Martí o sigui on devia passar l'antic camí de Pacs: "una vinya ab oliveres que compra de la dita herència (la d'en M[illegible] de Puigmoltó) la qual és al Munt prop lo camí qui va a Pax e affronta ab la una part ab terra den Johan Galtés, sabater".[37]

A més d'això, sabem d'alguna de les honors que llindaven amb el Fossar dels Jueus o de Montjuïc, i si bé de moment encara no ens poden servir per a localitzar-lo, ja que desconeixem a quines terres concretes fan referència, creiem que val la pena de deixar-ne notícia de cara a qui vulgui indagar-hi en un demà.

Així sabem que la dona d'en Pere Vall, pescater, pagava set sous de cens anuals per una peça de terra que tenia al lloc anomenat Montjuïc i aquesta afrontava "de una part ab la honor den Ramon dez Mas, daltra part ab la honor den Pere Caula, daltra part amb lo *Fossar de Muntjuych* e daltra part ab la honor den Barthomeu Janer" segons va ser confessat, mitjançant sagrament, per en Pere Vall el 5 de juny de 1400.[38]

D'aquesta peça de terra tornem a trobar-ne notícia uns anys després (almenys ho creiem així ja que tres de les honors que hi afronten semblen correspondre amb les que acabem de citar): "It. ffa lo discret moss. Barthomeu Tallada, prevera, rector de Castellet, IIII sous de tern paguadós a Sant Miquel per rahó de una peça de terra que fou retuda als dits anniversaris per en Bnt. Caules, per la qual prestava cascun any VII sous, situada al *Fossar dels Juheus àlias Montjuich* de continència de una quarterada poch més o menys, affronta de una part ab la honor del dit Bnt. Caules, qui fou den Ramon de Mas, de altre part ab honor den Pere Caula, qui ara és den Pere Saquerra noth., part terra e vinya, e de altre ab lo dit *Fossar dels Juheus*, de la part superior ab un viarany, e de altre ab la honor den Johan Galtés, sabater, segons apar per carta presa per lo discret Nanthoni Senya noth. a un del mes de noembre any M CCCC XXXXVIIII.[39]

Acabem de fer referència, com a veí d'aquesta peça de terra, d'un tal Joan Galtés, sabater, el qual ja hem citat, també com a veí, en parlar d'una vinya ab oliveres que hi havia situada al Munt prop del camí de Pacs. Tenint en compte la proximitat dels llocs, qui sap si ambdues indicacions a Joan Galtés, sabater, com a posseïdor d'unes terres, corresponen a una mateixa partida?

Les funcions d'aquest cementiri devien persistir amb tota normalitat fins el 1391, any de l'assalt als calls i de la matança de jueus.

De fet, sembla que hàgim de creure que el 1427, i per tant uns anys ja abans, aquest fossar ja no existia com a tal puix que era propietat dels hereus d'en Pere d'Avinyó, cavaller, com es desprèn per aquest text: "Item fa la dita dona na Valentina (muller den Mateu Morató q°) VII sous de cens pagadors en la dita festa de Sent Pere Sent Feliu ab directa senyoria, fadiga e dret tern per una peça de terra que ha e possex en lo loch appellat Muntjuhich e affronta duna part ab les honors dels hereus del honorable en Pere Davinyó q°, cavaller, *qui solia ésser Fossar dels Jueus*, daltra part ab un camí general... segons apar per carta pública feta divenres a XXIIII de maig any M CCC LXXXVIII e closa per lo discret en Johan Majol, notari scrivà de la cort del dit deganat de Penedès.[40]

Quant al fossar dels Sarraïns, malgrat no puguem donar tampoc amb precisió el seu lloc d'assentament, sabem que estava situat a la Pelegrina. Heus ací dues de les referències que ho testifiquen.

"La dona na Constance, muller del honorable en March de Puigmoltó, q° de més dies, fa III sous de cens per mige quarterada de terra que té e possex en lo loch apellat la Pelagrina *sots lo Fossar dels Sarrayns*... segons fo confessat migensant sagrament... a VI de maig any M CCCC en poder del discret en G. Batle notari e aprés en una carta per elI produïda o testament de la dita dona fet a uns de octubre any M CCC XXVII...".[41]

"...una pessa de terra qui és a la Palagrina *prop lo Fossar dels Serayns*. Any 1443.[42]

NOTES

1. En textos de 1365 i 1368 se'l cita com a metge: "judeus et medicus in medecina" i "fisicus".

1a. Vilafranca del Penedès. Any 1932. Pàg. 54.

2. Pàg. 342.

3. Vagi'n com a mostra un parell d'exemples: el que el Fossar dels Jueus i el dels Sarraïns el situa en un mateix lloc, a Montjuïc, (pàg. 24) tal com després reculi Pere Mas i Perera en la seva obra ja citada (pàg. 55), quan aquest darrer fossar tenia personalitat pròpia i estava a la Pelegrina; el que el carrer dels Beguins (pàg. 243) el situa prop de l'actual Raval de la Font quan en realitat estava en un indret ben oposat: prop del carrer de Sant Pere.

4. Pergami mutilat, sense data, que fins fa poc havia servit de coberta al "Comte de Moss. Pere Prats e Antoni Almúnia del ay M CCCC XXVIII". Arxiu de la Comunitat de Preveres de Santa Maria.

5. Arxiu Notarial de Vilafranca del Penedès. Pere d'Olm. Any 1352 (2). Foli 74 r.

6. *Ibidem*. Pere d'Olm. Any 1360. Foli 13 v.

7. Llibre Verd. Pàg. 242.

8. Llibreta de Comunió de l'any 1803. Plaça de l'Oli. Número d'ordre general de la casa: 122.

9. Notes Històriques de Santa Maria. Any 1935. Pàg. 295.

10. Llibre Verd. Pàg. 24.

11. Vilafranca del Panadés, antigua y moderna. Any 1872. Pàg. 155.

12. Obra anterior. Pàg. 155.

13. Pere Mas i Perera. Obra citada. Pàg. 54.

13a. Arxiu Notarial de Vilafranca del Penedès. Capbreu de Santes Creus. Any 1500. Foli 6 r.

14. Josep Iglésies. El Fogatge de 1553. Volum I. Any 1979. Pàg. 318.

14a. Estant ja aquest treball a la impremta hem pogut aclarir, sense ja cap classe de dubte, que l'antic carrer i portal de Canyamars cal situar-los a l'actual carrer de Ferran. Tal com suposàvem: "En la calle de Farran y antiguamente de Caŷamás"; "En la puerta de Farran y antiguamente de Caŷamás". (Museu de Vilafranca, "Indice del Registro de hipotecas de los años 1845-46-47" Foli 136r."

15. "...hospicio nostro... quod habemus tenemos et possidemus in vico vocato den Gerau Pere prout terminatur cum vico publico et cum *Valle*...'. Arxiu de la Comunitat de Preveres de Santa Maria. Pergami núm. 169. 14 de juliol de 1362.

16. Arxiu Notarial de Vilafranca del Penedès. Capbreu dels morabatins que jo Valentí Guolet prench sobre alguns alous qui són en Vilaffrancha sobre cases e terras. Any 1394. Foli 2 v.

17. Pere Mas i Perera. Obra citada. Pàg. 98. Extret del Llibre Verd. Pàg. 59.

18. Pere Mas i Perera. Obra citada. Pàg. 96. Extret del Llibre Verd. Pàg. 263 v.

19. Arxiu Notarial de Vilafranca del Penedès. Capbreu dels morabatins que jo Valentí Guolet... Any 1394. Folis 00 r i 0 r.

20. Arxiu de la Comunitat de Preveres de Santa Maria. Document de 1397.

21. Arxiu Capitular de Barcelona. Pia Almoina, Vilafranca, estança 131, núm. 83.

22. Arxiu Notarial de Vilafranca del Penedès. Capbreu de Santes Creus. Any 1422. Folis 7 v., 34 v., 36 v., 38 v., 40 r. i 48 r.

22a. *Ibidem*. Capbreu de Santes Creus. Any 1505. Foli 16 v.

22b. *Ibidem*. Capbreu de Santes Creus. Any 1526. Foli 32 r.

23. Arxiu Notarial de Vilafranca del Penedès. Pere d'Olm. Any 1351. Foli 10 v.

23. Vilafranca del Penedès. Pàgina 54.
24. Arxiu Notarial de Vilafranca del Penedès. Pere d'Olm. Any 1351. Foli 10 v. Berenguer Alagret. Any 1389. Folis 70 v. i 71 v.
25. Aquest alberg l'identifiquem amb el de Regina, viuda de Benvenist Vidal, del qual ja n'hem donat referència a la pàgina 57 en parlar del call jueu vilafranquí. Resta clara la seva identificació ja que el seu antic propietari, Vidal Benvenist, era el pare del dit Benvenist Vidal. A més, els noms dels propietaris dels dos albergs que hi afrontaven veiem que coincideixen. Per tant podem saber que les altres dues afrontacions, que corresponen a dues vies, eren la del carrer de Sant Julià i la del carrer del Call.
26. Vilafranca del Penedès. Pàgina 54.
27. Agustín Coy. Vilafranca del Penadés su historia y monumentos. 1909. Pàgina 195.
28. Josep M. Masachs. Els jueus de Vilafranca. Olerdulae núm. 10. Juny de 1980. Pàgina 9.
29. Gabriel Secall i Güell. Els jueus de Valls i la seva època. 1980. Pàgina 139.
30. Gabriel Secall i Güell. *Ibidem*. Pàg. 139.
31. Pere Alagret. Vilafranca del Panadés. 1872. Pàg. 156.
32. Pere Mas i Perera. Vilafranca del Penedès. 1932. Pàgina 55.
33. Llibre Verd. Foli 24.
34. "una peça de terra continent una quarterada e mitga poch més o menys situada a Montjuhic o a Canyamaç la qual era erema per molt temps" Any 1465. Arxiu de la Comunitat de Preveres de Santa Maria. Capbreu dels Aniversaris de 1424. Foli 128 r.
35. "per terra al Colomer o / a Montjuhic". Arxiu de la Comunitat de Preveres de Santa Maria. Capbreu i llevador de les Rendes. 1647.
36. Arxiu de la Comunitat de Preveres de Santa Maria. Capbreu del Forment. 1568.
37. *Ibidem*. Any 1463. Capbreu dels Aniversaris de 1424. Foli 164 v.
38. *Ibidem*. Capbreu dels Aniversaris de 1427. Foli 44 r.
39. *Ibidem*. Capbreu dels Aniversaris de 1424. Foli 45 r.
40. *Ibidem*. Capbreu dels Aniversaris de 1427. Foli 48 r.
41. *Ibidem*. Capbreu dels Aniversaris de 1427. Foli 83 r.
42. *Ibidem*. Any 1433. Capbreu dels Aniversaris de 1424. Foli 180 v.